

Креативні підходи формування професійної компетентності педагога

Здійснено науковий аналіз понять «творчість», «творча людина», «творчий педагог», «компетентність», «професійна компетентність». Творчість визначено важливим складником професійної компетентності вчителя. Обґрунтовано риси творчого педагога та узагальнено психолого-педагогічні умови творчої діяльності вчителя в умовах становлення національної школи.

Ключові слова: творчість, творчий педагог, компетентність, професійна компетентність.

Romanuk N. S. Creatine Approaches to the Formation of Teacher's Professional Competence.

The scientific analysis of the concepts „creation”, „creative man”, „creative teacher”, „competence”, „professional competence” was made in the article. Creation was determined as the important component of teachers' professional competence. The features of the creative teacher were classified and the psycho-pedagogical conditions of teachers' creative

activity in terms of national school formation were generalized.

Key words: creation, creative teacher, competence, professional competence.

Актуальність проблеми. Положення Концепції «Нова українська школа» (2016), Закону України «Про освіту» (2017) дуже сприяють перебудові свідомості, глибокому особистісному самопізнанню, формуванню спрямованості на успішну професійну діяльність, пошуку нових шляхів самореалізації та самоствердження сучасного вчителя. В таких умовах актуальною є проблема включення педагогів у творчу діяльність, оскільки саме вона дозволяє сформулювати творчість як необхідну умову професійної компетентності, що зумовлює успішну педагогічну діяльність та забезпечує процес професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання формування різних аспектів і видів професійної компетентності на засадах творчості та креативності розкривають у своїх дослідженнях С. Архипова, І. Бех, Н. Борбич, Г. Гавришак, Л. Голуб, О. Карпенко, А. Маркова, І. Міщенко, С. Татарничева, В. Турчанинова та ін. Поняття «компетентність» трактується ними з різних позицій: 1) набір умінь, навичок (С. Макаров, В. Цветков); 2) сукупність досвіду (Т. Коновалова); 3) здатність, здібність (І. Єрмаков, Є. Холостова); 4) ефективна модель дії (В. Слот, Х. Спаньярд); здатність впливати на «зовнішні» обмеження в процесі виконання цікавої для людини діяльності (Дж. Равен) тощо.

Мета статті – проаналізувати понятійно-категоріальний апарат проблеми творчості як складника

професійної компетентності та успішної педагогічної діяльності, визначити низку якостей творчого педагога в умовах становлення сучасної національної школи.

Виклад основного матеріалу. Творчість – це завжди створення нового, оригінального, соціально значущого продукту. Все одно, буде це творчим відображенням навколишнього світу чи діяльністю розуму або почуття, що живе і виявляється в самій людині. Творча людина здатна ефективно соціально і психологічно адаптуватись до подій зовнішнього світу, перетворити його або змінити себе, свою поведінку, ставлення. Кожна людина від природи наділена здатністю до творчості, творчим потенціалом, тому що творчість лежить в основі як загального розвитку природи, еволюції, так і кожної окремої особистості, в її самоздійсненні. У структурі творчого потенціалу центральною складовою є креативність – здатність до творчості.

Вирізняють чотири типи виявлення креативності:

1) оригінальність – здатність продукувати ситуації, незвичайні відповіді, рішення; 2) семантична гнучкість – здатність визначати функції об'єкта і пропонувати різні способи його використання; 3) образна адаптивна гнучкість – здатність визначати функції об'єкта, щоб побачити в ньому нові можливості; 4) семантична стихійна гнучкість – здатність знаходити різноманітні ідеї для відносно обмеженої ситуації [3, 19].

Дослідниця Т. Палієнко розглядає творчість як родову рису людину [8, 43]. На її думку, без прагнення

до творчої роботи педагог потрапляє «до трьох педагогічних демонів»: механістичності, рутинності, банальності, він дерев'яніє, кам'яніє, опускається, а навчання перетворюється на дресирування. До творчості педагога, перш за все, спонукає й сьогоднішній учень – розвинена і нестандартна особистість, вимоглива до свого наставника. Крім того, творчий характер закладений у самій суті вчительської професії. Дії педагога не копіюють попередні, динамізм навчально-виховного процесу вимагає від нього пошуку в кожному конкретному випадку, нового оптимального рішення. Творчість педагога виявляється насамперед у прагненні та вмінні постійно вдосконалювати свою майстерність, творчо застосовувати надбання передового досвіду, досліджувати свою роботу і роботу колег.

Педагогічна творчість визначається як пошукова діяльність освітянина, коли на основі усвідомленого розуміння своєї ролі у суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку власної особистості він забезпечує найбільш сприятливий варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості учня. Позиція педагога-творця виявляється в тому, що він будує свої взаємини на принципах співробітництва, співтворчості, взаємоповаги, взаємної довіри, доброзичливості.

Творчу діяльність учителя С. Сисоєва визначає як педагогічну діяльність, якій притаманні властивості творчої діяльності. На відміну від особистісного підходу у вивченні процесу формування творчої особистості учня, під час дослідження творчості вчителя визначається пріоритет діяльнісного підходу: творча професійна діяльність учителя розглядається як провідний фактор, що впливає на розвиток творчих можливостей учнів і забезпечує її ефективність [11, 6].

Водночас саме в процесі професійної діяльності розкриваються творчі можливості освітянина, відбувається їх розвиток та реалізація. За таких умов виникає необхідність підготовки вчителя до усвідомлення власного творчого педагогічного рівня: формування потреби аналізувати свій досвід і впроваджувати досвід інших з урахуванням своєї творчої індивідуальності.

Важливим у педагогічній діяльності є поняття «компетентність». У тлумачному словнику української мови термін «компетентний» визначається як «той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямучий, ґрунтується на знанні, кваліфікований» [2, 560].

В енциклопедичній літературі компетентність потрактовано як: сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної

діяльності, а професійна компетентність – як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду діяльності [4, 677–678], та як відповідність знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-професійного статусу реальному рівневі складності виконаних ними завдань і вирішення проблем [9, 237].

Науковець І. Зверева поняття «компетентність» розглядає у трьох значеннях:

- поглиблене знання;
- стан адекватного виконання завдання;
- здатність до актуального виконання діяльності

тощо [12].

У науковій літературі професійна компетентність визначається як: певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально; здібність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної освіти, широкої загальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійну підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенціальну готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи» [12, 107].

Вчена І. Зарубінська розглядає професійно-соціальну компетентність (рис. 1) як єдність двох структурних компонентів: особистісного та діяльнісного [6, 51].

У Законі України «Про освіту» поняття «компетентність» розкрито як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [5].

Працю вчителя можна вважати творчою, якщо: в процесі його діяльності реалізується та модернізується зміст, форми, методи та засоби освітнього процесу; розробляються принципово нові підходи до навчання, виховання та розвитку школярів; проводиться постійний самоаналіз професійної діяльності, наукові дослідження та творче узагальнення досвіду вчителя; реалізуються на практиці принципи педагогіки співробітництва; проявляється гнучкість у вирішенні нестандартних ситуацій; використовуються оригінальні конструювання навчально-виховних ситуацій.

Приєднуємося до думки В. Сухомлинського, що лише творчий учитель здатен запалити в учнях жагу до знань, тому кожному педагогові необхідно розвивати креативність, яка є незаперечним показником його професійної компетентності. Будь-яка діяльність вважається творчою, якщо її продукт

характеризується новизною, що може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Для творчої особистості характерними є оригінальність, ініціативність, висока працездатність, задоволеність від самого процесу праці навіть більше, ніж від її результатів. Творчість має вагомe значення у діяльності освітянина і виконує дидактичну, формувальну, психологічну, варіативну та показникову функції. Вона є незамінною умовою для самореалізації особистості вчителя. Прагнення до професійного саморозвитку лежить в основі щоденної самоосвітньої та практичної діяльності майбутніх фахівців з розкриття власного творчого потенціалу.

Дослідник Т. Бондаренко вважає, що педагогічну творчість учителя як шлях до майстерності потрібно організовувати. Чим раніше буде організовано наукову діяльність учителя, тим швидше йтиме його професійне становлення і тим ефективніше зростатиме його педагогічна майстерність. У реальному житті процес професійного становлення, якщо його пущено на самоплив, тягнеться багато років, а в окремих учителів не завершується і до пенсійного віку. Прискорюють педагогічну творчість організація праці (діяльність адміністрації) та зацікавленість до неї самого вчителя. Останнє завжди залишається вирішальним фактором, тобто будь-який творчий пошук потребує великої сили волі. Умови організації творчої праці учителя:

1. Здійснення колективного творчого пошуку щодо конкретної теми.
2. Створення в школі атмосфери творчого настрою.
3. Психолого-педагогічна самоосвіта.
4. Організація відповідної консультативної допомоги учителям [1, 13].

Риси талановитого педагога: фундаментальне знання предметного матеріалу; знання методології;

моральність; знання психології; загальна ерудиція; креативність, індивідуальність, власна творчість. Творчість педагога помітити легко – це рівень розвитку його вихованців. Тому педагоги, які дбають про свій творчий потенціал, не повинні забувати про своїх учнів [3].

Творчий учитель – це творча особистість із високим ступенем розвитку мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка, внаслідок спеціальної професійної підготовки і постійного самовдосконалення, набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формувати творчу особистість учня в освітньому процесі [11].

З метою створення програми самовдосконалення вчителя С. Сисоєва виділяє такі критерії творчої педагогічної діяльності вчителя, які за своєю сутністю є індивідуально-творчими і характеризують творчо-педагогічну діяльність освітянина як творчий процес:

1. Розробка принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку школярів.
2. Раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів освітнього процесу у світлі реформування освіти, зокрема, з метою розвитку творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарованості.
3. Комплексне і варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок.
4. Бачення нової проблеми у зовнішньо знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення.
5. Застосування науково-доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації.
6. Проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення досвіду своїх колег.

Рисунок 1. Структурна модель професійно-соціальної компетентності (за І. Зарубінською)

7. Володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих можливостей.

8. Реалізація принципів педагогіки співробітництва.

9. Прояв гнучкості у виборі оптимального управлінського рішення у нестандартних (особливо конфліктних) ситуаціях.

10. Оригінальне конструювання освітнього процесу [11, 8].

У сучасних умовах концептуальним є положення щодо визначення рівнів творчої педагогічної діяльності вчителя. Тому доцільно розглядати різні напрями його діяльності, адже творчість учителя у різних видах професійної діяльності проявляється по-різному.

На основі аналізу науково-методичної літератури [7; 8; 10; 11; 13] можна визначити й узагальнити психолого-педагогічні умови, які сприяють творчій педагогічній діяльності, самореалізації особистості вчителя:

- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі;
- забезпечення можливості реалізації вчителем своїх здібностей з метою самоутвердження, розвитку почуття самоповаги;
- сприяння самовизначенню кожного педагога в усіх сферах внутрішнього шкільного життя через індивідуальний вибір;

– утвердження в колективі демократичного стилю спілкування, свободи критики, творчих дискусій;

– забезпечення оптимізації освітнього процесу з метою створення умов для самореалізації особистості вчителя під час дозвілля, підвищення його загальної культури;

– своєчасна позитивна оцінка діяльності освітянина для розвитку в нього почуття задоволення;

– уміння керівника помічати, розвивати й цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного колеги;

– забезпечення соціального захисту вчителя в умовах ринкової економіки, матеріальних умов його життя й праці (підвищення заробітної плати, функціонування методичного і навчального кабінетів, кімнати емоційного розвантаження, можливість створення домашньої бібліотеки);

– забезпечення естетичних умов праці.

Висновки. Таким чином, творчість виступає дієвим складником професійної компетентності педагога. Здатність учителя до фахової творчості характеризується не тільки високим рівнем педагогічної креативності й рівнем володіння предметом, який викладається, а й набутими психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками, які забезпечують ефективність розвитку творчих можливостей учнів в освітньому процесі.

Література

1. Бондаренко Т. А. Про творчість і майстерність вчителя [Текст] / Т. А. Бондаренко // Обдарована дитина. – 2010. – № 2. – С. 13–18.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) [Текст] / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. Григор'єва Н. Становлення творчого вчителя : психолого-педагогічний семінар [Текст] / Н. Григор'єва // Психолог. – 2009. – № 42–43 (листопад). – С. 19–20.
4. Енциклопедія освіти [Текст] / гол. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Закон України «Про освіту». – Київ, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 [Текст] / Ірина Борисівна Зарубінська ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – К. : [б. в.], 2011. – 505 с.
7. Карпало Н. Творча діяльність майбутнього вчителя як основа його самовдосконалення [Текст] / Н. Карпало // Матеріали III Міжнар. дистанційної наук.-практ. конф. «Наукові пошуки XXI століття: молодіжний вимір» (2 жовтня 2015 р.). – К. : [б. в.], 2015. – С. 135–139.
8. Палієнко Т. Технологія підготовки педагога до творчої діяльності [Текст] / Т. Палієнко // Обдарована дитина. – 2011. – № 8. – С. 43–48.
9. Педагогика : большая современная энцикл. [Текст] / сост. Е. С. Рацапевич. – М. : Современное слово, 2005. – 720 с.
10. Попович Н. Критерії розвитку готовності до самоосвіти особистості майбутнього вчителя [Текст] / Н. Попович // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2010. – Вип. 14, Кн. 1. – С. 367–377.
11. Сисоєва С. О. Творча педагогічна діяльність вчителя: ознаки і методи [Текст] / С. О. Сисоєва // Обдарована дитина. – 2005. – № 4. – С. 6–14.
12. Соціальна педагогіка : мала енцикл. [Текст] / за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – С. 107–109.
13. Ямковський В. Творча діяльність учителя в педагогічному процесі [Текст] / В. Ямковський, Л. Кваша // Завуч. – 2015. – № 12. – С. 10–13.